

Mo i Ranas historie?

Innlegg i Rana Blad den 18.10.2007 skrevet av Tor Jacobsen

Jeg har tillatt meg å sette et spørsmålstegn fordi jeg mener Hilde Gunn Slottemo med ”Malm, makt og mennesker” ikke har skrevet historien om Mo i Rana, men om Ranas industrihistorie der menneskene stort sett er fraværende. Vel nok er ett og annet navn nevnt, og vi streifer innom idrett og kultur, men jeg savner det kapittelet som forteller om hverdagen til vanlige folk i jernverksbyen, fra nybyggertilværelse i ”Burma” til økonomisk og sosial frigjøring.

Historielaget sier i forordet at man har bestilt ”ei bok om industristedet og tettstedet Mo i Rana med størst oppmerksomhet rettet mot perioden fra 1945-2005”, men selv denne noe snevre rammen ville etter mitt skjønn gitt forfatteren anledning til å skrive om menneskene som bygde byen. En student sa det slik til meg: - Det er ikke i denne byen jeg vokste opp!
Jeg må si meg enig.

Hilde Gunn Slottemo skriver godt, men hun gir dessverre et fortegnert bilde av jernverksbyen Mo i Rana., og hun følger ikke intensjonen bak et lovende anslag om gutten Ludvig som i 1890 prøver å skue inn i framtida. Resultatet er blitt ei bok som er typisk for faghistorikere – et verdifullt oppslagsverk fullt av tall og tabeller, dessverre mye kjedelig lesning.

Første halvdel av boka er etter mitt skjønn best, men når forfatteren tar fatt på sin egentlige oppgave, å skildre etterkrigs-Mo, gjør hun et kildevalg som gir et svært ensrettet bilde, innimellom med direkte feil. På side 71 forteller hun om Svarta Bjørn som i 1999 av Tromsø-journalisten Asbjørn Jaklin ble avslørt som Anna Rebecka Hofstad fra Utskarpen. Denne ”avsløringen” skjedde femti år tidligere da Arne Hofstad møtte opp i Rana Blad for å fortelle historien om sin slektning. En bagatell, javel, men en unødvendig unøyaktighet.

På side 204 hopper forfatteren over borgerskapets eventuelle problemer i mellomkrigsårene, fordi –”det ikke finnes litteratur eller tilgjengelige kilder”..

Feil. Det finnes både skriftlig materiale og levende kilder som forteller om fattige o.r.sakførere. Regnskapsbøker etter tidligere vognmann Svend Sneffjellå viser at småfolk gjorde opp for seg når de fikk tilkjørt en hektoliter kull, mens borgerskapet nesten aldri betalte. – Fordi vi ikke hadde penger, sier sønnen til en av o.r.sakførerne. – Men vi fikk streng ordre om å beholde maska utad, legger han til.

Som nyutdannet jurist holdt Lars Murbræck på å svelte i hjel og tok i stedet jobben som redaktør for bladet Helgeland der han av og til kunne heve en tikroning i ny og ne.

Slottemo gir overvåkingen av kommunistene bred plass, men vi får ikke vite noe om den egentlige årsaken som er å finne i de mange spionsakene som ble rullet opp i både Sverige og Norge. En av dem, Selmer Nilsen, var ofte i Mo med sitt tivoli.

Vi får heller ikke vite noe om kommunistenes overvåking av AP-folk slik både Hans Møllersen og Dagfinn Jacobsen bekreftet i radiointervjuer. – Husk vi var opplært til spionasje under krigen, sa Jacobsen til undertegnede. Og han la til: - Overvåkingspolitiet ville ikke ha gjort jobben sin hvis de ikke passet på karer som meg!

Kapittelet om rødrøyken inneholder også udokumenterte og feilaktige påstander. At undertegnede drakk ettermiddagskaffe og ikke morgenkaffe da LD-verket startet, er uvesentlig, men det er feil at folk fant seg i rødrøyken fordi man var redd for arbeidsplassene. Faktum er at absolutt ALLE var forbannet på denne røyken fra dag en av. Det var i jernverkts ledelse diskusjonene gikk høyt. Verksdirektør Brostrup Müller ville ha renseanlegg, men sjefen sjøl, direktør Efstad sa nei.

I Rana Blad intervjuet vi den engelske ingeniøren som ledet monteringen av LD-verket. Han var rystet – monteres ikke renseanlegg kommer Jernverket til å ”miste” byen!

Fordi Slottemo er opptatt av kvinner og kvinnesak, får Polarsirkelfestivalen en nærmest komisk omtale. Dette største kulturarrangement i Rana gjennom tidene vakte oppmerksomhet over hele landet og skapte en gryende stolthet blant ranværingene som var vant med å bli utskjelt på grunn av den pengeslukende statsindustrien.

Slottemo skriver om dette kulturarrangementet:

”En av de tingene som ble diskutert, var prinsessekåringene som foregikk på Ranas årlige Polarsirkelfestival. Denne festivalen besto av tivoli, forskjellige opptredener og underholdningsbidrag, deriblant utpeking av polarsirkelprinsessene. I første del av 1970-tallet skapte denne kåringa økt misnøye og debatt blant kvinner i Rana, og mange var kritiske til det de ment var kåring av en skjønnhetsdronning. For å unngå assosiasjoner til missekonkurranser og skjønnhetstevlinger erstattet arrangørene tittelen ”prinsesse” med ”pike” i 1975, uten at det dempet misnøyen.”

Skulle man hørt på maken! Ikke ett ord om Polarsirkelfestivalens kunstnerpris, og ingenting om den glimrende PR Mo fikk gjennom reportasjer i Oslopresen og Dagsrevyen.

Polarsirkelfestivalen var ett av mange tiltak Arbeiderpartiet lanserte for å skape trivsel og god PR for Rana. Denne planen førte bl.a. til at Mo ansatte landets første kommunale turistsjef utenfor Oslo, og Mo-filmen gikk sin seiersgang på kinoer i landet rundt.

Mo i Rana var gjennom femti år nyhetsområde nr. en i landet. Det skjedde spennende ting i et voksende bysamfunn, og hit kom folk med både initiativ og pågangsmot. For eks. en jernbanemann som het Thorbjørn Jahrnes. Han fikk i stand den populære Musikkuka og var også med på å skape verdens første miljøskole for barn. Leirene i Lalia, arrangert av Polarsirkelen jeger- og fiskeforening i samarbeid med skolene, var så unik at den ble omtalt i aviser i Japan. I det hele tatt – nyhetstelegrammer merket Mo i Rana (NTB) ble sendt i så stort antall at Rana Blad lenge var den mest siterte avis i Dagsnytt radio! I mine år som frilanser laget jeg så mange nyhetsinnslag for Dagsnytt at redaktør Per Bøhn ringte for å fortelle at Mo i Rana ikke var verdens navle!

Mo i Ranas rolle som nyhetsmetropol var nok en medvirkende årsak til at NRK la sitt første underkontor hit, og noen år senere ble byen sete for NRKs eksperiment med lokale radiosendinger. ”Helgelandsradion” var en nyskapning innen etermediet og vakte stor oppmerksomhet i de ti årene den eksisterte.

Etter mitt syn burde boka gitt plass til et avsnitt som fortalte om mediabyen Mo i Rana, med både NRKs lokalradio, tre nærradioer og etterhvert flere forsøk på å gi ut aviser, men som nevnt innledningsvis, sakner jeg først og fremst et kapittel om menneskene i jernverksbyen, om kampen for å finne en ny identitet, trua på seg sjøl og framtida og om mirakelet som skjedde da arbeiderklassen ble frigjort både økonomisk og sosialt. Det var en milepæl den dagen et orkester av jernverksarbeidere spilte til dans på Meyergården hvor vanlige folk tidligere ikke satte sine bein. Derfor tok det noen år før arbeidsfolk skjønnte at de var like velkomne på ”Søilen” restaurant som kjøpmannen og advokaten.

Revolusjonen var gjennomført den dagen jernverksarbeideren stablet familien inn i sin egen Moskvich og dro på campingferie til Storuman eller Lycksele. Noen år senere la han ut på oppdagelsesreise til noe som het Mallorca.

Rana Ferielag bygde hytter i Umbukta til leie for vanlige folk, og den dagen jernverksarbeideren fikk sin egen hytte, endret samfunnsmønsteret seg radikalt. Det ble plutselig slutt på helgekonferanser for da skulle folk på hytta!

Jeg begriper ikke at Slottemo har hoppet over arbeiderklassens frigjøring i Rana, men muligens skyldes det at Arbeiderpartiet hadde makta i de fleste av disse årene, (Aps enevelde) og både ferielaget og Polarsirkelen jeger- og fiskeforening var sprunget ut av arbeiderbevegelsen.

Slottemos oppdragsgiver er Rana Historielag ledet av etnologen og ml-eren Thor Helge Eidsaunet som uten tvil har vært forfatterens hovedinformant. Han har tidligere skrevet fint om kommunister og RV-ere, men oppdaget sjelden et bra menneske som tilhørte Arbeiderpartiet. Boka bærer preg av dette.

Ei på mange måter fin bok skjemmes av et dårlig utvalg av bilder. Når en bruker to millioner på et slikt verk, burde det vært hyrt inn en profesjonell bilderedaktør. Vi finner private bilder fra medlemmer av bokkomiteen, men ikke et eneste bilde fra jernverkets og Rana Blads rikholdige arkiver. Jeg sakner også bilder av viktige personer i boka og en fotodokumentasjon av anleggsperioden i Rana.

Til slutt protesterer jeg mot å bli sitert som forfatter av ”dokumentarromaner.”

Alle bøkene mine er et resultat av grundig forarbeid med intervjuer og arkivgjennomgang, Public Record Office i London og Riksarkivet inkludert, og jeg har pløyd gjennom hundrevis av årganger aviser, men stoffet er journalistisk behandlet og presentert på en annen måte enn Slottemo gjør. Og resultatet?

I Dagbladet skrev Hans Fredrik Dahl blant annet dette ”Smeltingen”:

”Vi kjenner jo alle den typiske lokalhistorie, ”Bygda B fra de eldste tider til i dag”. Uunværlig for folk i B, uleselig for alle andre. Tor Jacobsens ”Smeltingen” er derimot leselig, ja fascinerende, nettopp i egenskap av lokalhistorie. Det er blitt lokalhistorie dette som etter min mening burde føre til grunnleggende diskusjoner i alle landets historielag om fordeler og ulemper ved en ”journalistisk” tilnærming til den nære steds historie.”

Jeg har senere hatt gleden av å bli rådspurt av flere historikere, men møtte aldri Hilde Gunn Slottemo. Det er synd for vi kunne kanskje hatt noe å lære av hverandre.

Tor Jacobsen